

Soạn bài Thực hành về thành ngữ, điển cố - Ngữ văn lớp 11

Câu 1. Tìm thành ngữ trong đoạn thơ sau, phân biệt với từ ngữ thông thường về cấu tạo và đặc điểm ý nghĩa.

*"Lặn lội thân cò khi quãng vắng,
Eo sèo mặt nước buổi đò đông.
Một duyên hai nợ âu đành phận
Năm nắng mười mưa dám quản công."*

(Trần Tế Xương - *Thương vợ*)

Trả lời:

Tác giả đã sử dụng hai thành ngữ:

- *Một duyên hai nợ*: Hàm ý nói lên sự vất vả của bà Tú khi phải một mình đảm đương tất cả công việc gia đình để nuôi cả chồng và con.
- *Năm nắng mười mưa*: Chỉ sự vất vả, cực nhọc khi phải làm việc ngoài trời với thời tiết khắc nghiệt.

Nếu so sánh với các từ ngữ thông thường như cách giải nghĩa ở trên, ta thấy các thành ngữ ngắn gọn, cô đọng, thể hiện sức khái quát và có giá trị biểu cảm cao hơn.

Nhờ việc sử dụng hai thành ngữ, kết hợp với các cụm từ cũng có dáng dấp thành ngữ như *lặn lội thân cò*, *eo sèo mặt nước*, tác giả đã khắc họa rõ nét hình ảnh người vợ vất vả, tần tảo, đảm đang, tháo vát trong công việc gia đình.

Câu 2. Phân tích giá trị nghệ thuật của các thành ngữ in đậm trong các câu thơ sau:

- *Người nách thước, kẻ tay đao,*
Đầu trâu mặt ngựa ào ào như sóng.
- *Một đời được mấy anh hùng*
Bõ chi cá chấu chim lồng mà chơi!
- **Đội trời đạp đất** ở đời
Họ Từ tên Hải vốn người Việt Đông.

Soạn bài Thực hành về thành ngữ, điển cố - Ngữ văn lớp 11

(Nguyễn Du, *Truyện Kiều*)

Trả lời:

a) Thành ngữ được sử dụng là: "*Đầu trâu mặt ngựa*". Thành ngữ này đã biểu đạt được tính chất hung bạo, thú vật và sự vô lại, vô tổ chức của bọn quan quân khi chúng kéo đến nhà Thúy Kiều khi gia đình nàng bị vu oan.

b) Ở hai câu: "*Một đời được mấy anh hùng - Bỏ chi cá chậu chim lồng mà chơi!*" (*Truyện Kiều* - Nguyễn Du), thành ngữ được sử dụng là "*Cá chậu chim lồng*". Thành ngữ này đã biểu hiện được cảnh sống tù túng chật hẹp, mất tự do tuy bề ngoài có vẻ hào nhoáng, hoa mỹ.

c) Thành ngữ "*Đội trời đạp đất*" đã biểu hiện được sự ngang tàng, ý chí và lối sống tự do, không chịu khuất phục bất cứ uy quyền nào của Từ Hải.

Câu 3. Đọc lại chú thích về những điển cố in đậm ở hai câu thơ sau trong bài *Khóc Dương Khuê* và cho biết thế nào là điển cố ?

Giường kia treo cũng hững hờ

Đàn kia gảy cũng ngẩn ngơ tiếng đàn.

Trả lời:

Hai điển cố được sử dụng là:

- *Giường kia*: Mượn ý từ câu chuyện về Trần Phồn đời Hậu Hán. Trần Phồn có bạn là Từ Trí. Phồn quý bạn đến mức dành riêng cho bạn một chiếc giường, khi bạn đến chơi thì hạ xuống, lúc về thì lại treo giường lên.

- *Đàn kia*: Mượn ý từ câu chuyện kể về tình bạn giữa Bá Nha và Chung Tử Kỳ. Bá Nha là người đàn giỏi, trong khi đó Chung Tử Kỳ chỉ cần nghe tiếng đàn mà có thể hiểu được tâm sự và suy nghĩ của bạn. Khi Chung Tử Kỳ mất, Bá Nha đã treo đàn không gảy nữa vì cho rằng không có ai hiểu được tiếng đàn của mình.

Cả hai điển cố nêu trên đều được dùng để nói về tình bạn thắm thiết, keo sơn. Chữ dùng ngắn gọn mà hàm ý sâu xa. Điển cố chính là những sự việc trước đây hay câu chữ trong sách đời trước được dẫn ra và sử dụng lồng ghép vào bài văn, vào lời nói để nói về những điều tương tự. Mỗi điển cố như một sự việc tiêu biểu, điển hình mà chỉ cần nhắc đến đã chứa đựng điều mà người nói muốn diễn đạt.

Câu 4. Dựa vào chú thích trong các văn bản đã học, hãy phân tích tính hàm súc, thâm thúy của các điển cố.

Soạn bài Thực hành về thành ngữ, điển cố - Ngữ văn lớp 11

Trả lời:

- Ba thu: Điển cố này lấy ý từ câu thơ trong Kinh Thi "*Nhật nhật bất kiến như tam thu hề*" (Một ngày không thấy mặt nhau lâu như ba mùa thu) - nói về nỗi nhớ nhung da diết của con người. Dùng điển cố này, câu thơ trong *Truyện Kiều* muốn nói ý: Khi chàng Kim đã tương tư Thuý Kiều thì một ngày không thấy mặt nhau cảm giác lâu như ba năm vậy.

- Chín chữ: Kinh Thi kể chín chữ nói về công lao của cha mẹ đối với con cái (sinh, cúc, phú, súc, trưởng, dục, cố, phục, phúc). Dẫn điển tích này, Thuý Kiều nghĩ đến công lao của cha mẹ đối với bản thân mình. Cha mẹ đang thương nhớ lo lắng cho mình, còn mình thì biên biệt nơi đất khách, chưa hề báo đáp được ơn sinh thành của mẹ cha.

- Liễu Chương Đài: Gợi chuyện xưa của người đi làm quan ở xa, viết thư về cho vợ có câu "*Cây liễu ở Chương Đài xưa xanh xanh, nay có còn không, hay là tay khác đã vin bẻ mất rồi?*". Dẫn đến điển tích này, Kiều mừng rỡ đến cảnh Kim Trọng trở lại thì Kiều đã thuộc về người khác rồi.

- Mắt xanh: Chuyện xưa kể rằng Nguyễn Tịch đòi Tấn quý ai thì tiếp bằng mắt xanh (lòng đen của mắt), không ưa ai thì tiếp bằng mắt trắng (lòng trắng). Dẫn điển tích này, Từ Hải muốn nói với Kiều rằng chàng biết Kiều ở chốn lầu xanh, hằng ngày phải tiếp khách làng chơi nhưng nàng chưa hề ưa ái, bằng lòng với ai. Câu nói của Từ thể hiện lòng quý trọng và sự đề cao phẩm giá của Thuý Kiều.

Câu 5. Thay thế các thành ngữ bằng những từ ngữ thông thường. Nhận xét về hiệu quả diễn đạt.

a) *Này các cậu đừng có mà ma cũ bắt nạt ma mới. Cậu ấy vừa mới chân ướt chân ráo đến, mình phải tìm cách giúp đỡ chứ*

b) *Họ không đi tham quan, không đi thực tế kiểu cưỡi ngựa xem hoa mà đi chiến đấu thực sự, đi làm nhiệm vụ của những chiến sĩ bình thường...*

Trả lời:

a) Câu này có hai thành ngữ:

- Ma cũ bắt nạt ma mới: Người cũ cậy quen biết nhiều mà lên mặt, bắt nạt, dọa dẫm người mới đến. Có thể thay bằng cụm từ: bắt nạt người mới.

- Chân ướt chân ráo: Vừa mới đến, còn lạ lẫm. Có thể thay bằng chính những từ vừa giải thích.

b) Trong câu có thành ngữ:

Soạn bài Thực hành về thành ngữ, điển cố - Ngữ văn lớp 11

Cưỡi ngựa xem hoa: chỉ việc làm qua loa, không đi sâu tìm hiểu kĩ càng, thấu đáo. Có thể thay bằng cụm từ: Qua loa.

Nhìn chung nếu thay các thành ngữ bằng những từ ngữ tương đương thông thường thì chỉ mới có thể đảm bảo được phần nghĩa cơ bản mà không thể đảm bảo được phần sắc thái biểu cảm. Hơn thế, câu nói cũng mất đi tính hình tượng và sự diễn đạt lại có thể phải dài dòng.

Câu 6. Đặt câu với mỗi thành ngữ sau:

Mẹ tròn con vuông

Trúng mà đòi khôn hơn vịt

Nấu sủ sôi kinh

Lòng lang dạ thú

Phú quý sinh lễ nghĩa

....

Trả lời:

Tìm hiểu kĩ ý nghĩa cũng như cách dùng thành ngữ trước khi đặt câu. Có thể tham khảo một số câu sau:

- Nói với đứa không biết suy nghĩ như nó thì có khác gì nước đổ đầu vịt đâu.
- Con hãy làm theo lời khuyên của mẹ đi, trúng mà đòi khôn hơn vịt à.
- Mừng cho nó mẹ tròn con vuông.
- Ngẫm cũng thấy mừng cho nó. Suốt mấy năm nấu sủ sôi kinh, giờ thì đã công thành danh toại.
- Mẹ con Cám là những người lòng lang dạ thú, luôn tìm cách hãm hại Tấm.
- Việc nhỏ ấy đâu cần phải quà cáp cảm ơn chị, em cứ phú quý sinh lễ nghĩa.
- Lan biết hết mọi chuyện rồi, chị ấy đi guốc trong bụng anh mà
- Làng xóm cần giữ tinh thần đoàn kết, vui vẻ, dĩ hòa vi quý là tốt nhất

Soạn bài Thực hành về thành ngữ, điển cố - Ngữ văn lớp 11

- Nhà nghèo mà đòi mua sắm đồ hiệu, đúng là con nhà lính tính nhà quan.
- Tôi không quen biết chị, đừng thấy người sang bắt quàng làm họ nhé!

Câu 7. Đặt câu với mỗi điển cố sau:

- *Gót chân Asin*
- *Nợ như chúa Chôm*
- *Đèo cày giữa đường*
- *Gã Sở Khanh*
- *Sức trai Phù Đổng*

Trả lời:

Tìm hiểu kỹ ý nghĩa của các điển cố và cách dùng trước khi đặt câu. Có thể tham khảo một số câu sau:

- Đạo này nhà em nợ như chúa Chôm bác ạ!
- Bên làng Đông đường như đã kịp tìm ra cái gót chân A-sin của đối phương rồi.
- Khổ thân em tôi, tránh đến thế rồi mà cuối cùng vẫn gặp một gã Sở Khanh.
- Anh cần quyết định dứt khoát công việc của mình, đừng nghe người khác mà cứ đèo cày giữa đường.
- Với sức trai Phù Đổng, thế hệ trẻ chính là lực lượng xây dựng đất nước ngày càng tốt đẹp hơn.